

KERK in DEN HAAG

MAANDBLAD VOOR SPIRITUALITEIT, CULTUUR EN SAMENLEVING MAART 2012 ■ WWW.KERKINDENHAAG.NL

PAGINA 3

Nicolette Bruining
pal voor principes

PAGINA 4

René de Reuver: Kerk
moet 'anders verder'

PAGINA 8

Filmfestival: Geen
angst voor dictatuur

EN VERDER Kerkmuziek Kloosterkerk wordt 'koormuziek' ■ De islamitische slager als pastor ■ Geloven is niet leren maar ontdekken

Imker Piet van der Lugt over bijen:

'Klein wezentje, goddelijke allure'

ACHTERGROND Imker en bijbeller Piet van der Lugt ziet de honingbij als beeld van God en voorbeeld voor de mens. Hij schreef een boek en komt naar Den Haag voor een lezing. Een extra impuls voor het 'jaar van de bij'.

VERWONDERING. ALS IMKER PIET van der Lugt het heeft over honingbijen, is het dat woord dat steeds op de voorgrond treedt. Van der Lugt schreef een boek over bijen, vol prettig leesbare informatie. De diertjes worden neergezet als vernuftige wezentjes die bovendien op een bijzondere wijze samenwerken binnen een gemeenschap. Van der Lugt is behalve imker ook bijbeller. Hij is een gelovig mens en heeft, na lang observeren en veel lezen, steeds meer parallellen ontdekt tussen de bij en het christendom. Die heeft hij beschreven naast de informatieve

Bij met stuifmeel aan haar pootjes.

tekst, in de kantlijn. Enerzijds ziet hij de bij als beeld van God, anderzijds onderscheidt hij aspecten die de mens tot voorbeeld kunnen dienen.

Grote voorspoed

Zo beschrijft Van der Lugt de intense samenwerking tussen de moer (de koningin), de werksters en de darren (mannetjesbijen). Hij ziet daarin een verbeelding hoe binnen de ene God, de Vader, de Zoon en de Heilige Geest ook niet zonder elkaar kunnen. Verder vertelt hij bijvoorbeeld dat als een bijenfamilie te groot wordt, de ge-

Lees verder op pagina 2

Veertigdagentijd: op weg naar Nacht van de Hoop Tocht langs hopeloze en hoopvolle plekken

AGENDA De Veertigdagentijd is een tijd van bezinning. Daarvoor hoef je niet per se stil mediterend in een hoekje te zitten. Je op Pasen – en op de Nacht van de Hoop – voorbereiden, kan ook al fietsend, klimmend op steigers of kijkend naar hoopvolle filmpjes.

IN DE PAASNACHT, VAN 7 OP 8 APRIL, kunnen twintigers en dertigers (en verder iedereen die zin heeft) in de Grote Kerk de 'Nacht van de Hoop' doorbrengen. Organisator Stek heeft de nacht het thema 'lichtgevende stad'

meegegeven. Welke lichtpuntjes zie je in de stad? En waar zou je een extra licht op willen steken? Jonge kunstenaars, vormgevers en andere creatieve denkers en doeners laten hun licht schijnen op hoop in de stad, in een programma vol verhalen, verwondering, beleving en beweging.

Kansloos

In de aanloop naar Pasen zijn alvast enkele 'hoopvolle activiteiten' gepland. Zo is er een fietstocht langs 'hoopvolle en hopeloze plekken'. Architect Robin

Jongejan van architectenbureau Buro-Bast (www.burobast.nl) heeft een route samengesteld. Onderweg stappen de fietsers af en praten ze samen met Jongejan over wat de plekken oproepen. 'Waar een plek voor de één hopeloos is, heeft de ander de associatie met hoop. Misschien ziet die ander er juist een kans. Neem nu het startpunt van de fietstocht, het Gevers Deynootplein, het plein voor het Kurhaus. Dat is door televisiekijkers uitgeroepen tot de "lelijkste plek van Nederland". Een hopeloze locatie? Of de begraafplaats Ter Navolging in Scheveningen. Belichaamt een begraafplaats het einde van de hoop of juist niet?'

De fietstocht voert ook langs twee gebieden die door vereende krachten zijn omgetoverd van troosteloos naar inspirerend. 'Samen' is een sleutelwoord voor Jongejan, ook in zijn werk: 'Waar mensen samen de verantwoordelijkheid voelen om er iets moois van te maken, ontstaat iets bijzonders.' Dat is ook het idee achter de workshops die hij tijdens de Nacht van de Hoop wil leiden: 'Voor plekken waar iedereen het over eens is dat ze echt hopeloos zijn, gaan we met elkaar zoeken naar oplossingen. We blijven niet steken in

Het Gevers Deynootplein, de 'lelijkste plek van Nederland'.

FOTO ROGER CHANG

Lees verder op pagina 2

Huub Oosterhuis over de psalmen

HUUB OOSTERHUIS BEGON VIJFTIG jaar geleden aan een vertaling van de psalmen, eerst samen met Michel van der Plas en de exegeet Pius Drijvers. Hun ideaal was om ook in het Nederlands poëtische en zingbare psalmen aan te kunnen bieden. Onlangs zijn de 'vrije vertalingen' van alle psalmen afgerond. Oosterhuis komt een avond naar Den Haag om erover te vertellen. De Duinzichtkerkcantorij vertolkt enkele psalmen en andere liederen van zijn hand. De aanwezigen worden uitgenodigd ook mee te zingen.

MAANDAG 12 MAART, 19:45 UUR.
VREDESKAPEL. TOEGANG:
VRIJWILLIGE BIJDRAGE.

FOTO THOMAS SCHLUPPER

Initiatief van jurist en kerklid Jan Suyver

Levensindekliniek in Den Haag

NIEUWS In Den Haag is deze maand de Nederlandse Levensindekliniek van start gegaan. Het is – voorlopig – een kantoor, van waaruit zes ambulante euthanasieteams in het hele land worden aangestuurd. In een later stadium wordt in het pand aan de Eisenhowerlaan wellicht een bescheiden hospice gevestigd, waar patiënten de laatste dagen van hun leven kunnen verblijven.

DE LEVENSEINDEKLINIEK WIL patiënten bijstaan die door middel van euthanasie hun leven willen beëindigen, maar die door hun huisarts niet geholpen worden. Soms stuiten patiënten namelijk op

artsen die op principiële gronden medewerking weigeren; maar vaker hebben patiënten te maken met artsen die opzien tegen de papierwinkel, de geestelijke belasting of de duur van de procedure. De kliniek wil naar eigen zeggen 'een restgroep van patiënten die nu in de kou blijft staan', bedienen.

De – ambulante – Levensindekliniek is een stichting onder voorzitterschap van Hagenaar Jan Suyver, voormalig officier van justitie, ex-rechter en oud-secretaris-generaal van het ministerie van justitie. Hij is belijdend lid van de Protestantse Kerk en oud-voorzitter van de kerkenraad van de Duinzichtkerk (Bennoordenhout). De afgelopen twaalf jaar was hij voorzitter van een van de vijf re-

gionale toetsingscommissies die de euthanasiewet voorschrijft. Artsen zijn verplicht alle gevallen van euthanasie bij zo'n commissie te melden.

Zorgvuldigheidscriteria

Volgens Suyver bleek twee jaar geleden in kringen van de NVVE (Nederlandse Vereniging voor een Vrijwillig Levens-einde) dat een aanvullende voorziening – voor patiënten die niet bij hun eigen arts terecht kunnen – nodig was. Op grond van zijn ervaring en deskundigheid werd hem gevraagd het idee van de landelijke teams van elk een ervaren euthanasiearts en een verpleegkundige verder uit te werken. Suyver benadrukt dat zijn stichting zich aan alle wettelijke zorgvuldig-

heidscriteria en procedures voor euthanasie houdt, inclusief alle voorgeschreven consultaties met en tussen artsen. 'We gaan uiteraard niet rommelen of de grenzen van de wet opzoeken.' Juist vanwege deze zorgvuldigheid kan hij de Nederlandse euthanasiepraktijk goed verenigen met zijn christelijk geloof. Hij zegt: 'In mijn opvatting heeft God de mens uitgerust met een persoonlijk

Lees verder op pagina 2

advertenties

Reinoud Schoemaker,
LETSELSCHADE ADVOCaat
Uw letsel mijn zorg
070 - 40 43 34 6
ADVOCaat@REINBOUDSCHOEMAKER.NL
WWW.REINBOUDSCHOEMAKER.NL

Nicolette Bruining

Een onverzettelijke vrouw

ACHTERGROND Nicolette Bruining was initiatiefneemster van de V.P.R.O. en van de jubilerende Haagse Houtrustkerk, die 75 jaar bestaat. Karl van Klaveren schetst haar rol in de vrijzinnige geschiedenis. 'Ze stond pal.'

GELOOF ALS ZOEKTOCHT, TEGENWOORDIG een bekend concept. Maar dat is niet altijd zo geweest. De vrijheid om te geloven wat je wilt is in een eeuwenlang proces ontstaan. Die ontwikkeling begon in de Middeleeuwen met protestbewegingen – zoals die van Franciscus van Assisi – die vonden dat de kerk was vervreemd van haar bron. Sommige werden vervolgd, andere ingekapseld, weer andere begonnen voor zichzelf met hulp van lokale vorsten. Zo ontstond uiteindelijk het protestantisme. Met dank aan de boekdrukkunst, die de mensen zelfstandig leerde lezen en denken.

Vrije wil

Maar de vrijheid van geloven was daarmee nog geen feit. Ook de Reformatie bleek zich vast te bijten in bevoogding. Het vrijgevochten Nederland vormde op zich een gunstige uitzondering, omdat er in ons land ruimte was voor verschil. Zo kende Nederland naast de machtige calvinistische kerk ook een minderheid van vrijzinnige protestanten. De bekendsten waren de doopsgezinden en de remonstranten. Zij namen een vrijere houding in. Anders dan de calvinisten geloofden ze in de vrije wil. Niet toevallig zouden dit later de eerste kerken zijn waar ook vrouwen predikant werden en waar homoseksuelen werden ingezegend. In de negentiende eeuw ontstond er ook binnen de Nederlandse Hervormde Kerk een groep vrijdenkende gelovigen. Door liberale theologen zoals

Abraham Kuenen gingen steeds meer predikanten inzien dat de Bijbel een door mensen geschreven verzameling boeken is.

'De Bijbel is niet het Woord van God, maar in de Bijbel vind je het Woord van God,' zo luidt een bekend gezegde uit vrijzinnige kring. De 'moderneren' braken met de gedachte dat je de Schriften van kافت tot kافت moest geloven. Het gaat niet om de letter, maar om de geest. Want 'waar de Geest is, daar is vrijheid'.

Stompnetoren

Nicolette Bruining was een bevlogen apostel van dit vrijzinnig geloof. Ze werd geboren in 1886, aan het einde van de vrijzinnige eeuw. De ortho-

Oprichtster V.P.R.O. en Houtrustkerk

doxie roerde zich. Er was sprake van een religieuze revival, waar ook de belangstelling voor Gandhi en Tagore toe behoorde, en de opkomst van de theosofie. Nicolette's wieg stond in Stompnetoren. Een naam die tot de verbeelding spreekt, want haar droom om predikant te worden zou nooit in vervulling gaan. Pas in de jaren zestig werd het in de Hervormde Kerk voor vrouwen mogelijk om de sacramenten te bedienen. Haar vader Albert Bruining was een bekend vrijzinnig hoogleraar. Als bestuurslid van het Haagsch

Nicolette Bruining: 'Er is meer dan alleen een orthodox christendom.'

Genootschap was hij betrokken bij de oprichting van een vrijzinnige kweekschool in Den Haag, waar ook godsdienstonderwijs zou worden gegeven. Zijn dochter Nicolette werd de docent. Ze zou er een groot deel van haar leven les geven.

Baanbrekerster

Maar het bloed kroop waar het niet gaan kon. Nicolette wilde meer. In 1926 zette ze zich in voor de oprichting van een Vrijzinnig Protestantse Radio Omroep. Een moeizaam gevecht, want velen geloofden niet in het nieuwe medium. Toch zette ze door, want ze vond het belangrijk dat men wist dat er niet alleen orthodox christendom bestond. Aan haar onverzettelijkheid heeft Nederland een unieke omroep te danken, die onze cultuur

Eerste VPRO-logo uitgevoerd op een tegel.

heeft veranderd en nog steeds een vrijzinnig protestgeluid laat horen – ook al zijn de puntjes in de afkorting V.P.R.O. verdwenen.

Ook op kerkelijk gebied was Nicolette Bruining een baanbrekerster. In 1936 liet ze als voorzitter van de vrijzinnige hervormden in Den Haag een kerk bouwen aan de Houtrustweg. Vijf jaar later brak de oorlog uit en werd het gebied ontruimd voor een tankgracht. Ook de Houtrustkerk moest tegen de vlakte. Bruining spelde de nazi's een verhaal op de mouw en de kerk mocht blijven staan. Ze had de bezetter wijs-gemaakt dat heel Den Haag zou onderlopen als het nabijgelegen gemeaal zou worden afgebroken.

Ja, in de oorlog stond ze pal. Ook voor haar principes. Ze was genereus. Joodse leerlingen aan wie ze Hebreeuwse les gaf, konden bij haar terecht als ze wilden onderduiken. Een van die leerlingen liet haar naam in 1990 vereeuwigen in de tuin van de 'Rechtvaardigen onder de Volken', in Jeruzalem. En dat verdient ze. Want vrijheid was voor haar meer dan een woord.

KARL VAN KLAVEREN,
PREDIKANT HOUTRUSTKERK

Jubileumexpositie in de Houtrustkerk

In maart is de expositie 'Nicolette Bruining, een vrijzinnige pionier' te bezoeken. Rondleiding en catering worden verzorgd door leerlingen van het VCL in het kader van hun maatschappelijke stage. Opening zaterdag 10 maart 11 uur door burgemeester Van Aartsen. Openingsdagen: zaterdag 10, 17, 24 en 31 maart van 12-16 uur. Houtrustkerk, Houtrustweg 1.

Initiatief van binnenstadskerken Spiritueel Forum daagt politici uit

ACHTERGROND Het Haags Spiritueel Forum, opgericht door de Kloosterkerk, de Sint Jacobusparochie en het r.k. spiritueel centrum De Boskant, heeft grote ambities. Het streeft naar een 'geloofwaardiger politiek' in Nederland, door politici en bestuurders te stimuleren innerlijke en immateriële beweegredenen weer een plaats te geven naast uiterlijke en materiële belangen.

HET FORUM WIL DAT INTELLECTUELEN en opinieleiders de stilte rond de betekenis van levensbeschouwing en religie voor de politiek doorbreken en uitkomen voor hun diepere drijfveren. 'Zonder waarden zijn er geen normen.'

Achtergrond van het Forum is de constatering dat de politieke arena in Nederland door een beperkte interpretatie van de scheiding van kerk en staat is ontdaan van haar 'vitale levensbron-

nen', de religieuze waarden en klassieke deugden. De maatschappij is daardoor een prooi geworden 'voor oppervlakkige, gemakzuchtige en eenzijdige politieke ideologieën, die de dialoog met andersdenkenden – moslims, maar ook christenen – willen mijden.'

Holle frasen

Als uitwassen noemen de initiatiefnemers de huidige 'mannelijksmakerij, vluchtigheid en holle frasen'. Alle visioenen in de politiek lijken dezelfde geworden en iedereen baseert zijn handelen op de wensen van zwevende achterbannen. Daartegenover pleiten ze voor meer kwaliteit, oorspronkelijkheid, vergezichten, leiderschap en daadkracht.

Het Forum betreurt het dat de politiek vragen over de zin van het leven, de rol van het geweten, de betekenis van de vrije wil en de bronnen van de ethiek naar de privé sfeer verwijst. Daardoor blijft onbesproken, dat daarover verschillend wordt gedacht. Deze verschralling noemt het Forum onaanvaardbaar en een gevaar voor de democratie.

Het Forum, dat halfjaarlijkse debatten wil organiseren, ziet zich als een bescheiden netwerkorganisatie van vrijwilligers, ondersteund door een comité van aanbeveling. Bij succes kan een 'bescheiden staf' worden aangesteld.

De Houtrustkerk, gebouwd en behouden door Nicolette Bruining.

IN - D R U K BIJ JEZUS IN DE BUURT

'**I**K HOOR DE LIED'REN DOOR HET RAAM, PAK snel mijn jas en sluit me aan.' De woorden zijn van Steven Fuite, predikant in de protestantse kerk van Brussel. Hij schreef een 'speels herdicte' psalm 122, die ik op mijn vrije zondag in Brussel vrolijk meezong.

'Daar beginnen we volgende week de dienst in de Oase mee!', dacht ik. Want het wordt menens met de 'herstructurering' in Den Haag. De gemeente in Laakkwartier Spoorwijk trekt van pleisterplaats naar pleisterplaats. Van de Laakkerk, via Andreaskerk/Laakkapel naar de Oase. Of vanuit de Oranjekerk, via Oase en Andreaskerk/Laakkapel weer naar de Oase.

Je gebouw achterlaten is niet niks, ik weet er alles van. De Amsterdamse Elthetokerk? Haar plaats kent haar niet meer. De Utrechtse Mattheuskerk wordt nu gevuld door psalmgezang op

hele noten en de hervormden verhuisden naar het gereformeerde Circus Kremer. De Vredeskerk in Lombok werd buurtcentrum 'de Wijkplaats'. Vroeger had je bouwpastoors, nu moeten pastores leren hoe je krimp en kerksluiting begeleidt.

Veranderen en loslaten is lastig, zeker als je daartoe gedwongen wordt door de gure wind van secularisatie en gebrek aan inkomsten. We ervaren dat aan lijf en ziel in de Laakkapel. Vanuit het project Pastoraal-Missionaire Gemeente Laak zijn er de afgelopen jaren boeiende contacten in de wijk geleid.

'Herstructurering mag niet betekenen dat die bondgenootschappen op de schop gaan', zeiden de gemeentelieden. En zo gingen we om de tafel zitten met de Oase, al vele jaren een sterk diaconaal merk in de buurt. Want in een wijk waar de

twee r.k. kerken al gesloten zijn en het Leger des Heils de samenkomsten stopte, willen we toch minstens aanwezig zijn in een 'kerk-en-buurt-huis' (of hoe het ook gaat heten).

Eind januari hielden we een 'oriëntatiedienst'. Veertig stoelen hadden we klaargezet. Het bleken er veertig te weinig! Uit 'Verzameld liedboek' van Huub Oosterhuis klonken de 29 namen voor Jezus. De bezoekers staken daarbij een lichtje aan en noemden spontaan welke naam hen inspireert: 'Koploper', 'zoon van God', 'Twijgje', 'Weg'. Het ontroerde mij, de ingetogenheid, het enthousiasme van de cantorij, onze organist die op een vals orgel het best mogelijke naar boven haalde (inmiddels is er een kleine vleugel). Want laagdrempelig en kerk in de buurt moet wel kwaliteit hebben. Daarom mochten de kerkgangers na afloop hun wensen opschrijven. Een 'zaal-

commissie' gaat kijken wat daarvan te verwezenlijken valt.

In de Oase zijn altijd mensen van de Laakkapel actief geweest. Bij de voedselbank, de maandelijkse kringviering, vakantieweken. Maar er was ook afstand gegroeid, vervreemding soms. Zijn die mensen van de Laakkapelkerk niet te vroom? Is het in de Oase niet te rommelig? Maar we kwamen achter ons raam vandaan, pakten onze jas en sloten ons aan. Want waarom zou Laak/Spoorwijk ook niet een beetje Jeruzalem kunnen worden?

Vrede in de straten, 'keien van waarheid, zacht gelegd' – als dat in Brussel kan, waarom niet hier?

Nu nog in de Laakkapel én in de Oase, straks in één huis. Want we zijn vast van plan bij Jezus in de buurt te blijven.

ROB VAN ESSEN

Ruben Harms heeft het geloof gevonden

'God werd de vader die ik nooit heb gehad'

INTERVIEW Er was een tijd dat Ruben Harms (31) op een avond zonder moeite zes halve liters bier wegtikte in de kroeg. Het leek de verkeerde kant op te gaan, tot hij God toeliet in zijn leven.

EEN JAAR OF ZES GELEDEN LEIDDE Ruben Harms, tegenwoordig werkzaam in de gehandicaptenzorg, het schijnbaar onbezorgde leventje van de eeuwige student. Officieel hield hij zich bezig met culturele antropologie, in werkelijkheid deed Harms weinig meer dan dronken worden. 'Drinken om het drinken. Zuipen en daarna braken. Dan was ik ervan af, kon ik lekker slapen.' Hij

klaarden elkaar hun liefde, de Amerikaanse keerde na drie maanden terug naar haar dorp in Iowa en eiste vervolgens dat Ruben gelovig zou worden. Zo niet, dan kon de relatie geen stand houden. Hij vond dat een onredelijk verlangen, maar besloot zich toch in

de materie te verdiepen. Na een alfaren en vervolgcursus bij een evangelische studentenvereniging begreep Ruben 'wat een gelovig iemand zag'. 'Ik voelde dat er iets meer was.' Wanneer hem in de kerk werd gevraagd of hij God wilde toelaten, kreeg hij een warm gevoel van binnen. 'Het ging gloeien in mijn borstkas. Het voelde alsof ik high was, zonder jointjes te roken. Beter, lekkerder nog.' Helaas verdween die prettige gewaarwording zodra Harms de kerk verliet. Echt ge-

loven deed hij nog niet.

In de zomer van 2005 volgde de doorbraak. In Engeland bezocht Harms een religieuze bijeenkomst in een bioscoopzaal, met tweeduizend aanwezigen. Hij voelde zich welkom. Op verzoek stak hij zijn handen in de lucht om mee te bidden, maar hij deelde ook zijn twijfels met God. Na de dienst kwam iemand van de kerk naar hem toe met een religieus boek als geschenk. Dat gaf de doorslag, zeker toen de band het nummer speelde waar Harms in een gebed om verzocht. 'Direct gebedsverhoor', noemt hij het. 'Zo bijzonder, dat kan geen toeval zijn.' Harms aanvaardde God. In november 2006 liet hij zich dopen. Harms' leven is grondig veranderd. Hij heeft zijn verleden onder ogen gezien. Naar eigen zeggen had hij een 'slechte vader', maar hij gaat hier liever niet dieper op in. De gezinssituatie van de jonge Ruben was in ieder geval alles behalve harmonieus. Jarenlang probeerde hij met alcohol en joints een gevoel van onveiligheid te verdringen. Nu zegt hij: 'God werd de vader die ik nooit heb gehad. Hij wilde mij helpen om te gaan met de dingen die ik heb meegemaakt.'

In de goot

Zonder het geloof zou het slecht met hem zijn afgelopen, dat weet Harms vrij zeker. Dan waren de drinkgelagen

waarschijnlijk uitgelopen op een alcoholverslaving, bekostigd door een of ander makkelijk baantje. Of misschien zelfs op een bestaan in de goot. Voor Harms staat het als een paal boven water: 'Ik heb God als vader nodig om mezelf discipline bij te brengen.' Iedere dag leest hij de Bijbel. 'God kent al de haren op mijn hoofd, weet wat ik ga zeggen. Maar ik ken God nog niet zo goed. Daarom moet ik de Bijbel lezen, om beter te leren wie Hij is.'

De relatie met de Amerikaanse liep op de klippen, maar daar is Harms wel overheen. 'Ik heb geleerd dat nare gebeurtenissen niet het einde hoeven te zijn. Er is licht in de duisternis. God heeft me vertrouwen gegeven in de mensen, in de maatschappij, in alles.' Hij brengt het geloof in de praktijk als leider van 'Stichting Wegwijzerkam-

'Direct gebedsverhoor, dat kan geen toeval zijn'

pen', die tieners op zomerkampen met het geloof in aanraking brengt. Als vrijwilliger kookt Harms bij het Tiennerrestaurant, onderdeel van een buurtproject van Stek en de Marcuskerk in Moerwijk, die hij trouw bezoekt.

Als gelovig man.

MATTHIJS TERMEER

Ruben Harms: 'Ik heb geleerd dat nare gebeurtenissen niet het einde hoeven te zijn.'

'Ik voelde dat er iets meer was'

maakte van de dag een nacht, liet zijn studie versloffen en was er doodongelukkig onder. De eens zo ijverige jongeman, die van allerlei baantjes was opgeklimmen tot de universiteit, bralde en slempte zich door het leven.

God noch gebod

De ommekeer kwam toen een Amerikaanse uitwisselingsstudente Harms in vuur en vlam zette. Zij geloofde; hij erkende God noch gebod. De twee ver-

Mijn islamitische slager

OPINIE Haagse moslims praten veel over de Palestijnen. Ze zetten Jaap van den Berg, vaste klant van zijn islamitische slager, aan het denken.

Sinds ik met emeritaat ben, woon ik in de binnenstad van Den Haag, en haal ik mijn boodschappen het dichtste bij uit de Schilderswijk. Daar zit ook mijn slager: heerlijk fruit, kampioen in kruiden en ja, halal-vlees. Van Paulus mag ik dat wel eten, maar ik mag dat niet in de krant zetten, om (1 Cor. 8:9) anderen niet om mijn eetgedrag aan de twijfel te brengen. Dat ik het nu toch doe, heeft een reden.

Een slager als die van mij, heeft een bijzondere nabijheid tot zijn religie. Wij zouden het ambtelijkheid noemen. Omdat hij degene is die met het godsdienstig zuivere vlees omgaat, krijgt zo iemand als vanzelf ook een rol in wat ik noemen wil: het islamitisch pastoraat. De man staat soms meer vóór de toonbank dan erachter, alsmaar om te praten met zijn geloofsgenoten. Gelukkig heeft hij een wakere knecht in de zaak die dan de honneurs waarneemt. Van die gesprekken

versta ik geen jota, maar één enkel woord komt veel voor: *feliesjtienie*.

Ik ben nog steeds voorganger op Haagse kansels. Drie van de vier keren zit er in mijn gebeden een vraag om zegen voor de synagoge. Dat het woord van de Torah vrucht mag vinden daar, in de huidige benaauwenis van Israël. Ik vind het heel wonderlijk dat ik daar o zo vaak toe kom. Soms heb ik in de week daarvóór teveel krant gelezen, over wederzijdse raketten en zo. Dan denk ik: nu maar eens niet voor Israël bidden. Dan schrijf ik van tevoren geen gebed uit voor de kinderen van Abraham, Izaak en Jacob. Maar dan komt het er improviserderwijs toch van. Telkens overvalt dan het ambt mijn opinie. Sta ik dan op maandag weer bij mijn slager, dan hoor ik weer dat woord *feliesjtienie*. Het is een dragend woord in de soms felle gesprekken die ik waarneem in mijn slagerij. Want Palestijnen zijn een geloofs-issuue voor de binnen Nederland gelovende muslim. Ze hebben een plek in zijn islamitisch erbarmen.

Ik wil dat maar eens vertellen, omdat

ik bezorgd ben om de Nederlandse politiek. De gedoogconstructie van het huidige kabinet ligt op geen ander punt zó vast als juist op het punt van de grenzen van Israël. De positie die dit kabinet gedooft is afkomstig van de PVV, die een slim model heeft uitgevonden. Populisme steekt overal de kop op, maar ook overal lijdt het aan één kwaal: ergens trekt het ook altijd antisemieten naar zich toe. In Nederland heeft Wilders dat weten te voorkomen door zich vast te nagelen aan

Wij moeten onze nieuwe Nederlanders niet zo knechten

het meest stringente standpunt van de partij Israel Beeteenoe in de huidige Israëlsche regering. Om het beeld te gebruiken uit de wereld van de politieke scheldkanonnades: Wilders is hier het keffertje van Liebermann.

Dit eigenbelang van Wilders voorkomt zo een toevloed van mensen die ideeën van zijn beweging via jodenhaat frustreren zullen. Maar anderzijds drukt hij daarmee het Midden-Oostenconflictmodel, in zijn meest onoplosbare vorm, dwingend op de Nederlandse situatie. Ik vind dat die situatie dat binnenlands niet hebben kan. Wij moeten onze nieuwe Nederlanders niet zo knechten. Het wegdrücken van een standpunt is niet naar onze landsaard.

Ook mijn kerk steunt tweeërlei positie: Israël en de Palestijnen. Israël zit in onze Verwachting, maar een meerderheid in mijn synode ligt ook wakker van het lot van Palestijnen. In Nederland en ook in Israël zelf, zijn er velen die verwachten dat het tussen die volken daar *goed komt*. En die zich daar in elk geval voor openstellen, meer dan Liebermann doet. Mijn gebeden vragen steeds om beweging en gesprek.

En ik complimenteer mijn winkeliers dat ze in dit boze land zo beleefd zijn gebleven.

JAAP VAN DEN BERG,
EMERITUS-PREDIKANT

Wim Egger over 'Surinaamse rug, joodse buik'

'Geen reden tot optimisme'

INTERVIEW Wim Egger (1935) schreef een boek over zijn leven en dat van zijn familie, met als titel 'Surinaamse rug, joodse buik'. In maart spreekt hij hierover in Den Haag, op uitnodiging van het Genootschap Nederland-Israël.

Surinaamse Rug?

'Mijn voorouders werkten als slaven op de plantages in Suriname. De geschiedenis van de slaven is een schokkend relaas. Als je alle ontberingen van de slavernij overleefde, dan had je een sterke rug en was je weerbaar in de samenleving. En er zit een oplo-

discriminatie van zwarten. Maar in de joodse geschiedenis zie ik geen reden tot optimisme. De geschiedenis van de joden vervaagt. Hoe langer geleden, hoe vager de geschiedenis wordt. Mensen willen het niet meer weten. Om te strijden tegen die vervalg, of nog erger tegen onverschilligheid of ontkenning, schreef ik dit boek.'

Wat gaat u doen op 14 maart?

'Ik vertel in vogelvlucht het dubbele verhaal van mijn roots. Niet met de af-

Wim Egger als kind.

'Joodse geschiedenis? Mensen willen het niet meer weten'

pende lijn in. Mijn overgrootvader maakte de sprong van slaaf naar vrije, een enorme sprong, groter dan van hier naar de maan. Zodra mijn familie vrij was, besloot hij de weg van ontplooiing te volgen. Hij werd winkelier en mijn opa kapitein, net als mijn vader. Ik ben uiteindelijk jurist geworden.'

Joodse buik?

'Mijn moeder was joods. Ook die geschiedenis is schokkend: slavernij in Egypte, vervolging, pogroms, Holocaust. Tijdens de Tweede Wereldoorlog moest ik vluchten en onderduiken. Die joodse geschiedenis vertoont geen oplopende lijn. Het antisemitisme groeit. Joden hebben slechts een kleine staat waar ze echt veilig zijn, voorlopig. Als ik hoor dat er in Amsterdam met stenen wordt gegooid naar jongens met een keppeltje, dan krimpt mijn buik ineen. Die twee kanten van mijn familie, de Surinaamse en de joodse, maken wie ik ben, zij horen bij mij als in een symbiose.'

Waarom dit boek?

'Ik maak me niet zo druk meer om

stand van een wetenschapper. Niet met de populariteit van oppervlakkige publieksfilms. Maar betrokken, met emotie en voorbeelden uit mijn eigen familie. Ik stem mijn verhaal af op mijn publiek. Dat maakt een lezing voor een Surinaams publiek anders dan een voor joods of christelijk publiek.'

KEES POSTHUMUS

CHRISTUS TRIUMFATORKERK,
WOENSDAG 14 MAART 20 UUR.
ENTREE € 5,00.

Filmfestival eert bedenker van geweldloze revoluties

‘Nooit bang zijn voor een dictator’

FILM Tijdens het Movies that Matter Festival draait de film *How to start a revolution*. Een eerbetoon aan de Amerikaanse schrijver Gene Sharp die met zijn boek *From Dictatorship to Democracy* tienduizenden opstandelingen inspireerde.

EN OUDE MAN LOOPT MOEIZAAM met zijn stok door een rustige straat in Boston. Op de achtergrond zijn geluiden te horen uit Egypte: de schreeuw om vrijheid, geweschoten. Dan verandert het beeld en sta je opeens op dat plein in Caïro met duizenden demonstranten, vlaggen en spandoeken. Groter kan de tegenstelling niet zijn. De film *How to start a revolution* van Ruairidh Arrow zaait verwarring en onthult een werkelijkheid die nog maar weinigen kennen. Die oude man is dr. Gene Sharp, poli-

Veel revoluties zijn ontstaan in een kantoorje in Boston

ticoloog en bedenker van de geweldloze revolutie. Hij deed er tientallen jaren onderzoek naar. Zijn boek *From Dictatorship to Democracy* uit 1993 gaf opstanden in Birma, Bosnië, Syrië en Egypte moed om de tirannen te verdrijven. Het boek is inmiddels in dertig talen vertaald en bevat 198 regels voor geweldloos verzet. Sharp leert dat mensen nooit bang moeten zijn en acties altijd strategisch moeten plannen. Burgelijke ongehoorzaamheid, het ontregelen van de samenleving, één leider voor de opstand en één kleur, zijn een paar tips

Kinderrugzakjes kunstenaar Ai Weiwei

Installatie ‘Remembering’ van Ai Weiwei, in München, 2009. Duizenden kinderrugzakjes herinneren aan de vele kinderen die omkwamen in ondeugdelijk gebouwde scholen, tijdens de aardbeving van 2008. De rugzakjes vormen de Chinese woorden voor ‘Ze leefde zeven jaar lang gelukkig in deze wereld’, een citaat van een moeder die haar kind verloor. Ai Weiwei is door de Chinese overheid mishandeld, gevangengenomen, kreeg huisarrest en een spreekverbod. Het festival Movies that Matter toont een documentaire over hem.

Het jaarlijkse internationale film- en debatfestival over mensenrechten, het Movies that Matter Festival, is van 22 tot 28 maart in Den Haag. Het presenteert ruim zeventig documentaires en speelfilms, dagelijkse debatten, talkshows, muziekoptredens en een foto-expositie. Volledig programma: www.moviesthatmatter.nl.

uit het standaardwerk. De film toont hoe ze in de praktijk worden gebracht op al die pleinen waar de bevolking de dictators de wacht aanzegt.

Oranje, groen, geel

‘As long as you don’t surrender, you ne-

ver lose’, zegt Sharp. Toch is ook hij overdonderd door het succes van zijn ideeën. Dat zoveel mensen zijn boek zouden lezen, had hij nooit verwacht. In de film komt ook een vriend aan het woord, een Vietnam-veteraan. Hij heeft geweld afgezworen als middel

om problemen op te lossen: ‘We moeten een alternatief hebben voor het doden van mensen.’ De Oranje, Gele, Groene revolutie, alles is ontstaan in een klein kantoorje in Boston, waar de politicooloog zijn Albert Einstein Institute opzette.

Sharp zou zelf ook naar het filmfestival in Den Haag komen, maar hij is te oud en zijn gezondheid laat hem in de steek. In zijn plaats spreekt zijn assistente Jamila Ragib, een vrouw die uit Afghanistan vluchtte. Zij is een bevlogen aanhanger van de denkbeelden van Sharp. In de film zegt ze het ‘pretty cool’ te vinden dat een simpel boek zoveel mensen heeft geholpen om regimes omver te werpen.

Amnesty

Woordvoerder Emile Affolter van Amnesty International Nederland vindt *How to start a revolution* daarom ook zo ontroerend en een hoogtepunt van het festival. ‘De kracht van zo’n boek, en dat in deze tijd van internet en sociale media. Mooi is ook het enorme contrast tussen de revoluties en die bescheiden, oude man in zijn kantoor, of als hij zijn hyacinten verzorgt.’

Amnesty is hoofdpartner van het Movies that Matter Festival, dat jaarlijks in het teken staat van mensenrechten en menselijke waardigheid. In de komende editie is er veel aandacht voor de totstandkoming en de gevolgen van revoluties.

De Arabische Lente is een actueel thema. In *Zero Silence* is te zien hoe het jongeren vergaat na de opstand. De Tunesische activiste Lilia Weslaty is te gast op het festival.

De mensenrechtenstrijder en kunstenaar Ai Weiwei uit China wordt geëerd met de documentaire *Ai Weiwei-Never Sorry*. De kunstenaar zelf heeft nog altijd huisarrest in China.

HANS HEMMES

Kloosterkerk-muziek Na het winkelen even een concertje meepikken

De jubilerende concertserie ‘Kerkmuziek in de Kloosterkerk’ krijgt een nieuwe naam en een christelijker aanvangstijd.

VIJFENTWINTIG JAAR GELEDEN organiseerde Hans Jansen, toen vijf jaar cantor van de Kloosterkerk, voor het eerst de concertserie Kerkmuziek in de Kloosterkerk. De jubileumserie start in maart onder een nieuwe naam.

Hans Jansen: ‘Ja, met ingang van dit jaar organiseren we de serie onder de naam Koormuziek in de Kloosterkerk. We wilden de opzet graag verbreden. “Kerkmuziek” heeft in de oren van steeds meer mensen een minder gunstige klank – zeer ten onrechte overigens. Onder het kopje “koormuziek” kan naast kerkmuziek ook wereldlijke muziek worden gezongen. Goed uitgevoerde wereldlijke muziek kan óók spiritueel zijn. Verder hopen we op meer publiek door het tijdstip van de zaterdagavond te verplaatsen naar de middag, vanaf vier uur. Dan kunnen mensen na het winkelen nog een concertje meepikken.’ Hans Jansen glimlacht erbij. Op het eerste gehoor klinkt het ironisch, maar hij meent het oprecht.

De concerten duren vijf kwartier. ‘Dat geeft ons de ruimte om stukken te programmeren die te lang of te concertant zijn om in een kerkdienst uit te voeren.’ Het eerste en het laatste concert in dit seizoen springen uit dat stramien, deze duren twee uur. ‘Met een pauze waarin we het jubileum vieren met een drankje.’ Jansen kan putten uit een verzameling van zo’n vijftien randstedelijke (kamer)koren en vocale ensembles. Dat maakt de serie afwisselend. Dat geldt ook voor het repertoire. De koren maken zelf een keuze, en brengen zelf begeleidende musici mee. Dit jaar kan het publiek muziek verwachten uit een periode van ruim zes eeuwen, van de vijftiende eeuw tot nu.

Zo is er in april een middag met werk van Engelse componisten, van Morley tot Taverner, uitgevoerd door het Voorburgs Vocaal Ensemble. In mei volgt een concert met hedendaagse componisten als Knut Nystedt en Bart Visman. En natuurlijk Bach. In het openingsconcert brengen het Residentie Kamerkoor en Bachorkest hem in een programma met Arvo Pärt; het slotconcert omvat zijn zes motetten – zelden in één concert uitgevoerd.

Hans Jansen: ‘Wij zijn zeer vereerd dat de internationaal doorgebroken dirigent Peter Dijkstra ze brengt met zijn vocaal ensemble Musa. Een beter slot (met het thema “Singet!”) hadden wij ons niet kunnen wensen.’

NELLEKE DE JONG – VAN DEN BERG

FOTO'S ROGIER CHANG

Church of Our Saviour verrijkt met iconen

In de r.k. Engelstalige internationale parochie Church of Our Saviour aan de Bezuidenhoutseweg zijn grote iconen van de vier evangelisten geïnstalleerd. De iconen zijn elk 95 bij 125 cm groot. Ze zijn twee aan twee boven de zijdeuren geplaatst en verwijzen naar de patroon van de parochie Our Saviour. Ze zijn gemaakt door de kunstenaar Sally Williams, die in Rusland van een gerenommeerd iconenschilder les heeft gekregen. Iconen dienen geschilderd te worden door gelovige kunstenaars en volgens strikte regels. Ruim twee jaar heeft Sally Williams aan dit project gewerkt. Het was voor haar een ‘werkelijk spirituele reis’.

GELDERBLOM

CREATIEF BOEKHOUDEN

Een goede pastoor is een bouwpastoor’, is een bekende Nederlandse uitdrukking. Het aflatensysteem waartegen Luther in 1517 in opstand kwam, was slechts een van de midde- len die de kerk gebruikte om aan geld te komen voor de bouw van kerken en kathedralen. Eeuwenlang bestond ook het recht van de heerser om tienden te heffen bij iedereen die in staat was een inkomentje te verwerven. Het tiendensysteem zou je kunnen kenschetsen als de oudste vorm van belastingheffing.

In plaats van de bouwpastoor kennen we nu de overenthousiaste bouw wethouder die goede sier wil maken met maatschappelijke middelen, en dus geen plekje in de hemel, maar wel veel ander moois belooft. Schoolbestuurders kunnen er ook wat van. Zo staan in Nederland inmiddels vele

honderden grote kantoor- en schoolgebouwen leeg. Er moest zo nodig iets nieuws gebouwd worden, aangeprezen met hypermoderne reclamekreten als ‘veel duurzamer’ en ‘energiezuinig’. De VPRO laat met het onthullende programma *De staat van Nederland* zien, hoe goede of met enige opknappbeurten perfect functionerende schoolgebouwen leeg zijn komen te staan. Resultaat: bijvoorbeeld een nieuw HBO-gebouw aan de rand van Heerlen, kosten honderd miljoen euro. Het bouwprestige van het bestuur woog klaarblijkelijk zwaarder dan de kerntaak, het leveren van goed onderwijs.

Het tragische daarbij is de kostenberekening, waarbij voor het gemak gerekend wordt met de inkomsten van de verkoop van die oude gebouwen. Die worden vervolgens niet verkocht en

staan te verloederen. Dat noemen we kennelijk ‘duurzaam’.

Een beetje stad heeft natuurlijk – en zeker na een gemeentelijke herindeling – een nieuw stadhuis nodig, zo vindt de wethouder die stadsontwikkeling in zijn portefeuille heeft. Het is zo prettig wanneer alle ambtenaren samen bijeen in een gebouw zitten. De vraag waarom dat ook echt nodig is, wordt zelden gesteld. Ook hierbij worden de oude gebouwen als verkocht in de exploitatieberekening opgenomen. Creatief boekhouden heet dat en tot voor kort slikt vrijwel elke gemeenteraad dat voor zoete koek.

Den Haag is dankzij de laatste gemeenteraadsverkiezingen aan tenminste één financiële ramp ontsnapt: het M-gebouw bij het Centraal Station – dat al voor de bouw de scheldnaam ‘holle kies’

had gekregen – is gelukkig afgeblazen. Het contract met de projectontwikkelaar bevatte nota bene de clause dat de gemeente garant zou staan voor de eventueel niet verhuurde vele honderden meters kantoorruimte. Dat ging dus niet door. Zo is de financiële crisis ten minste nog ergens goed voor.

De raad van Den Haag staat nu voor een helder dilemma: of kostbare bouwprojecten van honderden miljoenen, zoals het Spuiproject, realiseren om iets prestigieus vaags als culturele hoofdstad van Europa binnen te halen. Of bijvoorbeeld schoolzwemmen, de muziekschool en het Residentieorkest overeind houden. Eigenlijk zou dat toch geen vraag moeten zijn.

HANNEKE GELDERBLOM-LANKHOUT